

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Dvojitá tvář Ivy Procházkové

Vypracovala: Veronika Āoupalová

Vedoucí práce: Mgr. Jana Skálová, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 29. dubna 2014

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Janě Skálové, Ph.D. za velmi podnětné náměty a úvahy, které mi byly velkou oporou při psaní mé práce. Paní doktorce taktéž děkuji za čas při studování všech mých analýz a rozborů.

Abstrakt

Tato bakalářská práce na téma Dvojitá tvář Ivy Procházkové ukazuje specifický přínos prozaické tvorby Ivy Procházkové v literatuře jak u nás, tak v zahraničí. Ve své práci jsem se zaměřila na její tvorbu především pro děti a mládež určenou dětem mladšího a staršího školního věku. Analýza a interpretace vybraných děl je založena na subjektivním čtenářském prožitku. Dále se věnuji rozboru specifických prvků, kterými se Iva Procházková ve svých dílech řídí, a které se v její tvorbě stále prolínají.

Abstract

This Bachelor's thesis focused on a theme of the Double face of Iva Procházková depicts a specific contribution of a prosaic work of Iva Procházková in the literature in our country as well as abroad. In this thesis I have tried to orient myself to her work especially for children and young people, which is determined for children of a younger and older school age. The analysis and interpretation of the chosen works is based on a subjective experience of a reader. Subsequently, I have tried to focus on an analysis of the specific elements, which lead Iva Procházková in her work and which are penetrating her writings.

Obsah

1. Úvod	1
2. Iva Procházková	2
3. Tvorba Ivy Procházkové.....	4
3.1. Myši patří do nebe	4
3.2. Středa nám chutná.....	8
3.3. Kam zmizela Rebarbora?	12
3.4. Únos domů.....	16
3.5. Uzly a pomeranče	20
4. Specifické prvky v díle Ivy Procházkové	24
4.1. Motivy cesty	24
4.2. Motiv utsiderovství.....	27
4.3. Pohádkové fantazijní motivy	30
4.4. Dítě – hlavní hrdina	31
4.5. Motiv smrti	32
4.6. Symboly knih.....	35
5. Závěr.....	40

1. Úvod

Cílem mé bakalářské práce je zaměřit se na jedinečnost děl autorky Ivy Procházkové. Především se zaměřuji na díla a jejich přínos české literatury pro děti a mládež. Zde se budu zabývat především tvorbou pro čtenáře v mladším a středním školním věku.

V první části se seznámíme s autorkou a jejím přínosem, jak do české tak do německé literatury. Autorka začala psát své knihy u nás, poté však musela kvůli politické situaci Českou republiku opustit. I přesto nadále tvořila a publikovala svá díla v emigraci. Po listopadu 1989, kdy se situace uvolnila, se postupně dostává do povědomí českých čtenářů a v roce 1994 se vrací zpět do České Republiky, kde se může opět naplno věnovat tvorbě svých specifických děl.

V druhé části se zaměřím na její tvorbu a obsahy jednotlivých děl. Tvorbu rozdělím dle věku čtenářů, a to v knihách pro čtenáře mladšího školního věku a pro čtenáře středního školního věku.

Ve třetí části se zaměřím na to, jestli mají díla společné určité specifické prvky a motivy a zda se autorka přizpůsobuje věku čtenářů, a dle toho mění náročnost svých témat. Ve svých dílech se nám Iva Procházková pokaždé snaží nastínit určitý problém současné doby, jako je například outsiderovství dětí nebo smrt. Zároveň se autorka snaží dětskému čtenáři ukázat cestu, jak se s těmito nelehkými úděly vypořádat.

2. Iva Procházková

Iva Procházková se narodila 13. června 1953 v Olomouci. Téměř celé dětství však prožila v Praze. Pochází z literárně velmi nadané rodiny. Literární tvorbě se věnoval, jak její otec Jan Procházka, tak její sestra Lenka Procházková. Po maturitě na gymnáziu Jana Nerudy jí nebylo dovoleno dále studovat kvůli politickým důvodům, a proto vystřídala různá zaměstnání. Pracovala jako uklízečka či pomocná síla na pražském letišti. V této době začala psát své knihy, a to především pro děti a mládež. Nejdříve vycházely její prózy časopisecky a v roce 1980 jí vyšla první knížka *Komu chybí kolečko*. V roce 1972 získala za novelu *Ten pomeranč nemá žádný jadýrka* cenu v literární soutěži Strážnice Marušky Kudeřikové.

Nezůstala pouze u tvorby pro děti, ale věnovala se také divadlu, kde byly její hry nazkoušeny. Tehdejší komunistický režim nedovolil odehrát ani jednu z jejich dramatických děl. V roce 1983 proto emigrovala kvůli politické situaci i se svým manželem a dětmi do Rakouska a poté do Německa. Zde se své spisovatelské dráze mohla věnovat naplno a vychází její druhá kniha pod názvem *Der Sommer hat Eselohren* (Červenec má oslí uši). V Kostnici založili s Ivanem Pokorným autorské divadlo Schlauer Kater. Mimo jiné byla zde také uvedena její hra *Palo, der Fiedler*.

Od roku 1988 žila s rodinou v Brémách, kde spolupracovala s divadlem Theater im Packhaus, kde napsala například knihu *Wo bleibst dein Hut?*, kterou režíroval její manžel. I nadále psala další knihy například *Die Zeit der geheimen Wünsche* (Čas tajných přání), za kterou získala svoje první literární ocenění, a to německou literární cenou Deutscher Jugendliteraturpreis, kterou získala v roce 1989.

Po pádu režimu se může začít věnovat své tvorbě i u nás a dostává se postupně do povědomí českých čtenářů. Od roku 1990 píše scénáře pro Českou televizi, kdy v roce 1991 zrežíroval Dušan Klein film *Vdova po básníkovi* a scénář k němu napsala právě Iva Procházková podle stejnojmenné hry již roku 1982. Její díla se začínají postupně překládat, aby mohla být lépe dostupná českému čtenáři.

V roce 1994 se celá rodina přestěhovala natrvalo zpět do Prahy. Zde Iva Procházková nadále pokračuje ve své tvorbě pro děti a mládež a i v tvorbě pro televizi. Je autorkou televizního seriálu *Dům poslední radosti* a provedla také textovou revizi filmové povídky svého otce Jana Procházky *Městem chodí Mikuláš*. Také vytvořila námět a scénář k filmu *Únos domů* podle své velmi úspěšné stejnojmenné knihy.

Několik filmů režíroval i její manžel Ivan Pokorný například *Opičí rok* nebo *Město bez dechu*.

Je autorkou nejen divadelních her, knih pro děti a mládež, ale také próz pro dospělé. Mezi ně patří *Tanec trosečníků*, *Otcové a bastardi*, *Výprava za zlatou rybičkou* a *Penzión na rozcestí*. Hlavní součástí děl Ivy Procházkové je však tvorba literatury pro děti a mládež.

Hlavními prvky jejích knih jsou pohádková nadsázka, humor a nonsens. Ty jsou však zastoupeny v dílech, ve kterých se autorka věnuje velice závažným tématům. Většinou jsou to rodinné problémy, které nejvíce doléhají na děti. Vykresluje lidské vztahy a touhu dětí po pochopení světa dospělých. V dílech Ivy Procházkové se objevují témata jako například neúplná rodina v knize *Červenec má oslí uši*, život v dětském domově v příběhu *Středa nám chutná*, osamocenosť malého chlapce v rodině ambiciózních rodičů v pohádkově laděném příběhu *Eliáš a babička z vajíčka* a nejvíce se objevuje tematika smrti, a to v knihách *Myši patří do nebe*, *Únos domů a Uzly a pomeranče*. Volbou témat a vyprávěcích stylů překonávají prózy Ivy Procházkové hranice mezi literaturou pro dětské a dospělé čtenáře. Například příběh románu *Karolína* se žánrovým konvencím vymyká introspektivní, monologickou zpovědí o proměně dítěte v dospívající ženu.

V současnosti Iva procházková píše pro děti i dospělé, prózu i dramata a obrací se, jak k českému, tak i německému čtenáři. Její knihy pro děti a mládež jsou oceněny v obou zemích specializovanými badateli a pedagogy. O autorčiných kvalitách svědčí fakt, že získává prestižní ceny u nás, v Německu a v zahraničí byla dokonce nominována na nejprestižnější světovou cenu za literaturu pro děti a mládež – Medaili Hanse Christiana Andersena.

3. Tvorba Ivy Procházkové

3.1. Myši patří do nebe ¹

Ihned na začátku knihy hlavní hrdinka myška Šupito umírá při útěku před svým úhlavním nepřítelem lišákem Bělobřichem.

Šupito na myšlení neměla čas. Nezbyvala jí ani vteřinka. Hnala se hustým kapradím, malé šišky přeskakovala, velkým se vyhýbala, dělala přemety přes pařezy, klouzala po jehličí a za sebou slyšela Bělobřichovo funění. Lišák byl čím dál blíž. ²

Tím příběh této knihy nekončí, ale právě naopak začíná. Příběh je vyprávěn erformou a je psán chronologicky. Kniha je psána velice emotivním stylem, který nám dokresluje celý příběh. Tuto emotivnost podtrhují hojně užívané věty zvolací nebo výpustky.

„Pomoc!“ vypískla i teď a sevřela dráčky, připravená dát tomu neznámému nebezpečí do nosu.

„Neopovažuj se! Dej si pozor! Vidím tě!“ vřeštěla, i když neviděla vůbec nic. ³

„Svoje tlapy... nejrychlejší v okolí! Svoje uši... Víte, kolikrát už mě varovaly před nebezpečím? Teplý kožíšek, který mě chrání před mrazem... a svůj senzační dlouhý ocásek, bez kterého se ani neudržím na větvích!“ ⁴

V celém příběhu se autorka snaží dětskému čtenáři také přiblížit pomocí obrazných pojmenování. Jezero Rozloučení – přes které putují do nebe, Kozí brána – pro menší zvířátka, brána U dvou medvědů – pro masožravá zvířata, ježek Dupejakokůň. I samotné jméno hlavní hrdinky Šupito – neologistický výraz pro její rychlé tlapy vyvolává zvukový efekt šustění.

Autorka chce v tomto příběhu přiblížit dětem nejen tematiku smrti, ale také náboženskou otázku, a to jestli existuje nebe.

„Chcete mi ukázat cestu? A kam?“ nechápala Šupito.

„Na jedno místo, kde se ti bude moc líbit.“

¹ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe: ...ale jenom na skok*. Praha: Albatros, 2006.

Ilustrace: Markéta Prachatická

Kniha získala cenu Litera Magnesia 2007 a cenu Zlatá stuha 2006

² Tamtéž s. 7

³ Tamtéž s. 13

⁴ Tamtéž s. 12

„Na jaké místo?“

„Někdo mu říká nebe, někdo zase jinak – na jméně nezáleží,“ odpověděl strýček Šmajda.⁵

Ukazuje nám tu také určité morální otázky a to, že do nebe se dostane pouze ten, kdo se chová za života dobře a nepáchá žádné zlé skutky.

„Naštěstí mám tadyhleto zeli a v něm je všechno, co potřebuju vědět. U tvého jména je několik malých bobků, ale žádný velký.“

„Co to znamená?“

„To znamená, že jsi nikomu nic opravdu zlého neprovedla. Jenom obvyklé malé myšárničky,“ prohlásila koza a podala jí jakousi kostku.⁶

Z příběhu vyplívají různá ponaučení, kterými by se děti měly řídit. Například to, že bychom neměli mít předsudky ohledně jiných, než jsme mi sami.

„Kamarádit s tebou? Vypískla údivem. „To nemyslíš vážně!“

„Proč ne?“

„To přece nejde!“

„Proč ne?“

„Nebylo by to normální!“

„Proč ne?“

„Proč ne, proč ne, proč ne!“ napodobila Šupito posměšně lišáka. „Neznám jedinou myš, která by se kamarádila s lišákem!“⁷

Nebo bychom se neměli stydět za něco, z čeho máme strach. A snažit se pomoci druhým s vyřešením jeho problému.

„Já totiž... tak trochu... vlastně ani trochu... neumím plavat,“ vylezlo z ní konečně. Čekala, že se krokodýl rozesměje, ale jenom zamyšleně nakrčil šupinaté čelo.

„Sedni si na můj nos,“ navrhl po chvíli. „Je hodně široký a mokrý je taky dost. Můžeš se umýt na něm.“

„A co když uklouznou?“

„Mám široké zuby. Chytím tě,“ slíbil krokodýl a bezelstně se usmál.⁸

Až v nebi začíná hlavní dobrodružství myšky Šupito. Potkává se tu se svými starými kamarády, kteří umřeli už dříve, ale také nachází mnoho nových přátel. Co jí ale

⁵ Tamtéž s. 9

⁶ Tamtéž s. 19, 20

⁷ Tamtéž s. 43

⁸ Tamtéž s. 29

nejvíce překvapí je, když potká svého úhlavního nepřítele lišáka Bělobřicha. Autorka zde pro toto shledání používá věty zvolací, čímž ještě víc zdramatizuje daný okamžik.

„Proč si mě honil – tam v jeskyni?“

„Proč ty jsi utíkala?“

„A proč jsi mě donesl sem?“

„Chci se tě na něco zeptat.“

„Na co?“

Bělobřich rozpačitě přešlápl.

„Nemohla by vylézt z toho heřmánku?“ zeptal se.⁹

Po počátečním nedorozumění však zjistí, že s ní chce Bělobřich kamarádit. V průběhu knihy se z původních nepřátel na život a na smrt stávají nerozluční kamarádi a zažívají spolu ty nejkrásnější okamžiky.

Šupito věděla už zaživa, že ve dvou se dá užít daleko víc zábavy, než když je sama, ale netušila, jak moc ji hraní s Bělobřichem bude bavit.¹⁰

Ze zábavy těchto dvou netradičních kamarádů je náhle vyruší korela, která pro mě má zvláštní vzkaz. Má pro ně dva lístky do kina, kam se mají oba dostavit. Není to ale jen tak ledajaké kino, bylo dokonale hladké, obrovské, s ploutvemi a s vodotryskem. Když vešli dovnitř, šel každý z nich shlédnout svůj životní příběh. V něm se jim ukázalo, jak žili a následně zemřeli. Po zhlédnutí jak myška Šupito, tak lišák Bělobřich rozhodnou vrátit se zpátky na zem, ale jak to udělat, aby se i nadále mohla kamarádit s Bělobřichem? Kdyby se totiž vrátili každý ve své původní podobě, bude ji chtít Bělobřich zase sníst.

„A co kdybych se narodila jako liška?“ vyhrkla.

„Pak bychom byli pořád spolu, nemuseli bychom se jeden druhého bát a nic by nás nerozdělilo!“¹¹

Když se po zhlédnutí filmu s Bělobřichem setkali, oba mlčeli. Co když se ten druhý nebude chtít vrátit zpátky na zem? Jejich obavy však byly milné. Oba kamarádi se vrátit chtějí, ale jaké bylo jejich překvapení, když zjistili, že si oba přáli to samé, a to vrátit se v podobě toho druhého, aby si společně mohli i nadále hrát.

Autorka zde ukazuje míru absurdity. Místo, aby příběh, jak bývá zvykem, ukončila šťastným koncem, kdy by se myška Šupito narodila jako liška, aby mohli být kamarádi spolu, není tomu tak. Přání se sice Šupito vyplnilo a ona se narodila jako

⁹ Tamtéž s. 42

¹⁰ Tamtéž s. 49

¹¹ Tamtéž s. 74

liška, jak ale mohla vědět, že to samé si přeje i lišák Bělobřich a on se tedy narodil jako myšák. I přes to, že se každý narodili v původní kůži toho druhého, rozhodli se, že jejich přátelství to nezabrání.

„Můj je ten myšák s bílým břichem,“ oznámila liška, která měla na čele černý fliček ve tvaru oříšku. „Ne abyste mi ho někdo vzal!“¹²

A tak spolu zůstali tito dva i nadále kamarádi. Šupito dělala, že Bělobřicha loví a naopak on předstíral, že před ní utíká.

„Je to skoro jako v nebi,“ řekl Bělobřich nadšeně.

„Skoro,“ souhlasila s ním Šupito.

„Možná dokonce lepší, nemyslíš?“

Šupito se podívala na mraky plující po hladině močálu, na rákosí tančící ve větru, na slunce, které zašlo, aby mohlo za chvíli zase vykouknout, na cestu plnou louží a hloubku lesa plnou nebezpečí, ale taky překvapení, a nakonec pohlédla na Bělobřicha.

„Nebe je bezva,“ řekla nakonec moudře. „Ale jenom na chvíli.“¹³

¹² Tamtéž s. 99

¹³ Tamtéž s. 103

3.2. Středa nám chutná¹⁴

Příběh zde zprostředkovává vypravěč formou er-formy, který nám začíná popisovat cestou vlakem, při které je naleznuto malé děvčátko. Všechny „věci“ nalezené ve vlaku, ale musí podle předpisů putovat do nálezů a ztrát. Ukazuje se zde určitá míra absurdity. K nalezenému děvčátku se nechovají jako k lidské bytosti, ale jako k věci, a tak s ní na začátku knihy také zacházejí. Chtějí jí dát do ztrát a nálezů k ostatním nalezeným věcem z vlaku. To, že jsou v tomto příběhu ztráty a nálezy důležité ještě více umocňuje autorka tím, že pokaždé je jejich název napsán velkými písmeny.

Ze ztrát a nálezů následně putuje do kojeneckého ústavu, kde se k děvčátku konečně chovají jako k děvčátku a snaží se jí vymyslet jméno.

„Nemá nikoho,“ řekla konečně. „Ať má alespoň záviděníhodné jméno.“

„Nebo několik jmen,“ napadlo ošetřovatelku. „To bude ještě lepší!“

„Celestýna,“ navrhla vedoucí po krátké úvaze.

„Isabela,“ vyhrkla ošetřovatelka takřka prosebně.

„Libuše,“ pokračovala vedoucí s vlasteneckým výrazem ve tváři.

„Kateřina?“ připojila ošetřovatelka tázavě.

„Anna,“ uzavřela vedoucí rozhodně.¹⁵

Autorka v knize využívá anagram, což se nám ukazuje právě na jméně pro hlavní hrdinku. Sloučením všech počátečních písmen z navrhovaných jmen vznikne jméno jedno, a to Cilka, které se ošetřovatelkám líbí natolik, že už děvčátku zůstane a nikdo mu neřekne jinak.

Z kojeneckého ústavu se Cilka vydává na další cestu, a to do dětského domova, kde se dostává do prostředí, které se jí do budoucna stane skutečným domovem. Zde se poprvé setkáváme s obrazným pojmenováním, které autorka často využívá. Ředitelka Pralinka – evokuje to v čtenářích lahodnou chuť čokolády, dětský domov Slunečnice – snaha navodit pocit domova a bezpečí a naopak Jindřich Šeda – šedivá, ponurá barva neevokuje nic hezkého.

¹⁴ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Středa nám chutná*. Praha: Albatros, 1994.

Ilustrace: Denisa Wágnerová

Knihla dostala čestné uznání nakladatelství Albatros v roce 1994

¹⁵ Tamtéž s. 11

Cilka zde potkává své kamarády, tety a ředitelku dětského domova Pralinku. Všechny děti v dětském domově si jsou velice blízké a podobné díky svému nelehkému osudu. I přes to se Cilka od ostatních dětí přeci jen liší. Začínají jí růst na hlavě jablka a právě tím se objevuje další specifický prvek knihy, a to fantazie. Doposud čtenář nepoznal, že se jedná o něco výjimečného, mohl si myslet, že čte zcela obyčejný příběh malého děvčátka, které se dostalo do dětského domova. Zde tomu tak, ale jak se dovídáme, není. Cilka kolem sebe neustále šíří dobrou náladu, jak už tomu bylo od jejího narození, ale jednoho rána se stane neskutečná věc. Po probuzení Cilka zjistí, že jí na hlavě začalo růst jablko.

„Cilko,“ řekla Pralinka rozechvěle, „víš, co máš na hlavě?“

Cilka zvedla ruku a dotkla se konečky prstů jablka.

„Bouli,“ řekla. „Jů, ta je vobrovská!“

„To není boule, Cilko,“ přistoupila Pralinka k posteli a přejela po jablku dlaní. „To je jablko.“

„Jablko?“¹⁶

To jak krásná a voňavá jablíčka rostou na hlavě Cilky se autorka snaží čtenáři zprostředkovat pomocí citoslovcí, které nám navodí atmosféru, když k jablku ředitelka Pralinka přivoní.

Pralinka přikývla a čichla si k dlaní.

„Hmmmmmm!“ udělala. Po ní si čichly všechny děti a všechny udělaly: „Hmmmmmm!“¹⁷

Toto se opakuje každíčký den. Každé ráno se Cilka vzbudí a na hlavě jí roste nový plod. Čím je Cilka šťastnější a spokojenější, tím více jablek se jí na hlavě urodí. Když jí na hlavě vyrostou tolik jablíček, že se z toho dá upéct jablečný štrúdl, stane se to v dětském domově tradicí.

Vše se ale náhle změní, když hodná paní ředitelka Pralinka onemocní a musí odejít do nemocnice. Na její místo přichází nový ředitel pan Šedivý, který zcela nechápe to, jak může dětský domov fungovat bez jasně stanoveného pevného řádu. A tak začne nastolovat svoje pravidla, která se dětem nelíbí. Musí začít plnit vše, co do této doby znali jenom jako formu hry, a začínají být postupně méně a méně šťastné.

¹⁶ Tamtéž s. 15

¹⁷ Tamtéž s. 15

Poté co si myslí, že zavedl všechny potřebné pravidla, se začíná zaměřovat právě na Cilku a na její ojedinělou vlastnost dělat šťastné ostatní lidi pomocí svých jablíček. Není přece normální, aby malým dětem rostli na hlavě jablka. A proto se tato skutečnost musí okamžitě prošetřit a zakázat.

V dětském domově nastává smutek. Kdo tuto situaci však odnáší nejvíce, je právě Cilka. Podle nařízení pana Šedivého je růst jablek na hlavě příznakem nemoci, a proto neustále musí chodit po nejrůznějších vyšetřeních. Tím jí ale postupně bere sílu a radost ze života, která pro ní i pro ostatní byla blahodárná. A tak jí postupně roste na hlavě čím dál tím méně jablíček, až se nakonec zcela ztrácí, což je důsledkem jejího smutku a zklamání. Autorka na tuto dramatickост příběhu ještě více upozorní použitím řečnických otázek.

*Největší změnu ovšem děti zaznamenaly na Cilce, přestože nikdo nedokázal přesně říct, v čem ta změna spočívá. Vyrostla? Zeštíhlela? Ztmavly jí vlasy? Zvážněly oči? To všechno byla pravda, ale nebylo to to nejdůležitější. Něco zmizelo, něco se z Cilky ztratilo, ale co?*¹⁸

A proto se Cilka rozhodne opustit budovu dětského domova a pokusit se najít cestu tam odkud pochází. Když to ostatní děti zjistí rozhodnou se tuto situaci řešit. Vydávají se do nemocnice za svojí ředitelkou Pralinkou. Doufají, že se díky jejich přemlouvání vrátí co nejdříve zpátky za nimi do dětského domova. Jako dárek jí přinášejí zbylá Cilčina jablíčka, která stihli před panem Šedivým schovat a doufají, že jí pomůžou s vyléčením její nemoci. Když se Pralinka zakousne do těchto jablek, okamžitě se cítí lépe a na druhý den se skutečně uzdravuje a vrací se za dětmi.

Cestou zpátky potkává na nádraží nešťastnou Cilku a zachraňuje ji před další cestou do ztrát a náleží. Dokazuje Cilce, že někomu na ní záleží, a že není na tomto světě nikdy sama. Toto tvrzení ještě prohlubuje svým činem, kdy průvodčímu řekne, že Cilka je jejím dítětem.

„Co je vám do toho?“ zabručel.

*„Hodně,“ odpověděla Pralinka. „To je totiž moje dítě!“*¹⁹

Obě se vrací do dětského domova, kde se všichni velice radují z jejich společného návratu. Dalším prvkem, kterým chce autorka zvýraznit emoce v příběhu, jsou krátké jednoslovné zvolací věty.

¹⁸ Tamtéž s. 40

¹⁹ Tamtéž s. 48

„Úžasné!“ volala. „Vy máte úžasný talent dát věci do pořádku! Já to tu prostě nepoznávám! Ta kuchyň! Ta jídelna! A zahrada! Jak jste to všechno dokázal?“²⁰

Po návratu Pralinky se vše vrací do původních kolejí a děti jsou nadmíru spokojené. Mohou si opět hrát bez zbytečných pravidel a i když připadaly Pralince dobré, na jejich fungování se velice rychle zapomnělo, a tak se postupem času opět objeví na hlavě Cilky opět krásné jablíčko.

„Jabko,“ řekla, ale hned se opravila: „Jablko. Jů, to je vobrovský!“

„Počkáme, až dozraje,“ řekl Ota spokojeně.

„Ale ne abys ho pak sežral sám!“ namítl Tomík. „Dáme zase do kuchyně lísku.“

„Správně,“ vpadla mu do řeči Františka, kterou hluk vylákal z kuchyně. „Dáme do kuchyně lísku a uvidíme. Třeba to brzy dotáhneme na štrúdlovou středu.“²¹

²⁰ Tamtéž s. 51

²¹ Tamtéž s. 61

3.3. Kam zmizela Rebarbora?²²

Kniha vypráví o Florentýnovi a jeho neobvyklém objevu. Rebarboře. Je to dívka, kterou našel na stonku rebarbory, a podle ní také dostala své jméno. Florentýn ji vychovává sám, a vždy když přijde řeč na Rebarbořiny rodiče, vždy odvede toto téma jinam, a vymyslí si něco jiného. V knize se také snaží působit na čtenáře silnými výchovnými tendencemi.

„Tak dobře,“ řekl. „Povím ti pravdu, když mi slíbíš, že budeš dál chodit do školy. Platí?“

„A stojí ta pravda za to?“ zeptala se Rebarbora nedůvěřivě.

„Pravda stojí vždycky za to,“ odpověděl Florentýn.²³

Děj je vyprávěn er-formou, je popisován chronologicky a po nalezení děvčátka se pak posouvá o šest let dopředu, kdy má jít Rebarbora do školy. Při této příležitosti se objevují fantazijní prvky, kdy se dovídáme jednu z nejdůležitějších věcí, kterou se Rebarbora vyznačuje. Nejen že umí zmizet a udělat se neviditelnou, vidí ve tmě a slyší, co ostatní lidé nezaslechnou, ale především má skvělou paměť. A to stačí se jen zatahat za uši.

„To nic není. Když si na něco nemůžete vzpomenout, zatahejte se prostě za ucho. Nebo si ho jen tak trošku promačkejte,“ poradila jí Rebarbora.

Paní učitelka za radu poděkovala, a když byla sama, hned to vyzkoušela. Promnula si nejdřív levý lalůček, pak pravý lalůček a nakonec se za obě uši pořádně zatahala. V tu chvíli si vzpomněla, že zapomněla, že její babička má svátek.²⁴

A právě díky její podivuhodné vlastnosti na vše si vzpomenout, si jí vybraly obyvatelé ostrova Paměti, aby se pokusila splnit jeden velice důležitý úkol. Autorka používá jména věcí, osob a zvířat tak, že si je může dětský čtenář ihned vybavit. Například ostrov Paměti – ihned si vzpomeneme na myšlení, mužíček Myš – postava, která je podobná myši, misky dobra a zla – jasně vymezují, co tyto misky budou vážit.

Samotné jméno Rebarbora – časté písmeno r evokuje zvukomalebnost, a také je s ním spojen humorný prvek, který je zdůrazněn i větami zvolacími.

²² PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kam zmizela Rebarbora*. Praha: Mladá fronta, 2004.

Ilustrace: Štěpán Batoušek

Kniha byla oceněna výroční cenou Mladé fronty za literaturu pro děti.

²³ Tamtéž s. 19

²⁴ Tamtéž s. 17

„Napsala jsem nejhezčí r z celé třídy!“ chlubila se Rebarbora Florentýnovi. „A umím bez chyby počítat do dvaceti!“

Florentýn měl radost.

„Jen tak dál!“ povzbuzoval ji. „Počítání je moc důležité! A písmeno r taky. Bez něj bys nemohla vyslovit ani moje, ani svoje jméno. Jen to zkus!“

Zkoušeli to spolu, pokřikovali na sebe celý večer Floentýne! Ebaboo! a smáli se, až je bolelo břicho.²⁵

Na ostrov Paměti se dostává na zádech netopýra a Rebarbora zde postupně od zvířat zjišťuje, co tento nelehký úkol obnáší. Přesto, že zvířata dívence sdělují dosti závažnou zprávu, na druhé straně se zde ihned objevuje prvek humorný, který je podpořen větami zvolacími a citoslovci.

„Ójojóóój, výborně... to je ono!“ pochvalovala si želva havranův zřeštěný tanec. „Ted' zase trochu vlevo... táák, ted' kapinku výš, ještě výš, hned za krkem... klovni mě tam! V tom místě to svěrbí, jako by mě tam kousalo tisíc blech! Achich, to je úleva... tisícere díky! Přesně to jsem potřebovala... báječné... prostě prvotříd...“²⁶

Úkol, který Rebarbora dostala je přimět ostatní lidi, aby si vzpomněli na hezké věci, které prožívají každý den. Na ty totiž velmi často zapomínají a pamatují si pouze to špatné, co se jim stalo. Díky tomu se neustále plní jen ta špatná strana vah, která už se skoro dotýká hladiny moře, a jakmile se potopí, bude se všemi konec.

„Nejenom že moře vystoupí z břehů a zaplaví pevninu, ale zhořkne všemi těmi zlými věcmi a otráví celý svět.“²⁷

Po návratu domů Rebarbora netuší, jak tento nelehký úkol splní. Tento dramatický prvek nám dokresluje také věty tázací.

„Byla jsi na ostrově Paměti? Viděla jsi váhy? Co máš v plánu?“ vyptával se dychtivě.²⁸

I když Rebarbora neví, jak tento problém vyřešit, rozhodne se do něj s odhodláním pustit, a díky tomu začíná její cesta za šťastnými vzpomínkami. Vydává se do města a přemýšlí, jak říct lidem o tom, že právě díky tahání za uši se dá vzpomenout na mnoho krásných věcí, které by pomohli převážit miský dobra na ostrově

²⁵ Tamtéž s. 18

²⁶ Tamtéž s. 63

²⁷ Tamtéž s. 57

²⁸ Tamtéž s. 71

Paměti. Vydává se do redakce novin za někým, kdo by o tom mohl napsat článek, díky kterému by se to rozneslo do celého světa. A jak chtěla, tak se také stalo.

*Na senzační novinky nikdy nelitoval času ani námahy, protože věděl, že čtenáři je rádi čtou.*²⁹

Příběh je opět prokládán častými větami tázacími, které ukazují dramatickost dané situace.

*Nějaké závody? “zeptal se. „V životě jsem o nich neslyšel. Kde a kdy se konají? Jaká jsou pravidla? A co se dá vyhrát? “*³⁰

V novinách vyhlašují soutěž v tahání za uši. Postupně se tato událost stává natolik populární, že to opravdu zkoušejí lidé po celém světě.

*Z letní soutěže jednoho města se rychle stala soutěž celého kraje a za nedlouho celé republiky. A protože epidemie nedbají na jazykové, náboženské a rasové rozdíly ani na celní a pasové kontroly a žádná státní hranice je nedokáže zastavit, během krátké doby zachvátilo tahání za uši celý svět.*³¹

Tím si lidé začali vzpomínat na radostné okamžiky ze svého života aisky vah se začali pomalu plnit. Tento důležitý okamžik umocňují věty zvolací.

„Umím nakreslit meloun oběma rukama!“ povykovali.

„Má mě ráda a půjde se mnou na fotbal!“ jásali.

*„Usmířili jsme se!“ Nebo: „Nebolí mě zuby! Tatínek našel práci! Manželka má narozeniny a já jsem na to nezapomněl! Skřítek mi zašil ponožky! Mám míň pih než loni!“ A jiné důležité i méně důležité zprávy.*³²

Právě toto, překlápění misek dobra a zla, také dokresluje atmosféru celé knihy. Na začátku bylyisky vah převáženy špatnými skutky, tak že se skoro dotýkaly moře. V průběhu příběhu seisky dobra a zla pomalu naplňovaly hezkými vzpomínkami, začaly se vyrovnávat, a na konci knihy už je miska dobra natolik plná, že zcela převáží stranu zla. Rebarbora naposledy navštěvuje ostrov. Všichni jí děkují za vyvážení vah.

Ona se zde však dovídá nemilou zprávu a to, že Florentýn musel zrušit provoz svého parníku, proto neváhá, a tak jako vždy se snaží vymyslet něco na jeho záchranu. A vtom ji napadne opravdu zcela úžasný nápad. Tento pro Rebarboru velice emoční nápad autorka popisuje větami zvolacími.

²⁹ Tamtéž s. 102

³⁰ Tamtéž s. 99

³¹ Tamtéž s. 115, 116

³² Tamtéž s. 117

„Mám nápad,“ řekla kulatému redaktorovi. „Je stejně senzační jako tahání za uši.“

„Sem s ním!“ zaradoval se redaktor.

„Vymyslela jsem, jakou cenu dostanou vítězové naší soutěže. Je to ta nejsenzačnější cena na světě a dáme ji každé dvojici, která vyhraje – ať už tady ve městě nebo jinde!“

„Tak už to vyklop a nenapínej mě!“ pobídl ji kulatý redaktor, který byl na senzace zvědavý v kteroukoli denní i noční dobu.³³

Kniha je zakončena radou, že i my si máme zkusit zábavné tahání za uši, díky kterému si vzpomeneme na krásné chvíle v našem životě.

Jestli ne, měli byste honem rychle začít s taháním za uši. Věřte mi, je to ta nejsenzačnější věc na světě! A i když nezlomíte žádný rekord, uvidíte, na kolik zapomenutých věcí si vzpomenete. Možná se vám budou zdát, že nejsou důležité, ale to se moc pletete! Právě díky nim jsou zlaté misky na ostrově Paměti v rovnováze a konec světa se ještě dlouho konat nebude.³⁴

³³ Tamtéž s. 122

³⁴ Tamtéž s. 129

3.4. Únos domů³⁵

Kniha je psána ich-formou a hlavní hrdina Libor svoje vyprávění zprostředkovává čtenáři přes svého psa, kterému říká Pane, a toto oslovení čtenáře provází celým příběhem. Ten začíná krátkým úvodem, kterým Libor uvádí psa a tedy i čtenáře do svého životního příběhu.

Myslíš, že si vymýšlím?

Ty nemáš ani páru, Pane, jak to na světě chodí!

Já bych ti mohl vyprávět!

*Třeba o tom, jak teta Jolana a strýc Michal slavili moje narozeniny. Bylo mi dvanáct. Tehdy jsem se ještě nejmenoval Gusta, ale Libor. Libor Ješín. Po tátovi. O tomhle, Pane, nesmíš před nikým ani ceknout!*³⁶

Odtud už je pak děj vyprávěn chronologicky a střídají se zde dvě časové roviny. Jedna zprostředkovává současnost, tedy to, kdy už je Libor v rodině Panenků a druhá rovina je vyprávěna retrospektivním pohledem, který ukazuje, jak se Libor ke své nové rodině dostal.

Děj začíná oslavou Liborových dvanáctých narozenin, kde se dovídáme, že hlavní hrdina je umístěn do rodiny svého bohatého strýce po tragickém úmrtí svých rodičů. I když si po finanční stránce nemůže Libor na nic stěžovat, to co mu zde doopravdy schází je strana citová. Nedostává se mu jakéhokoliv pochopení, a vše je zde propočítáváno pouze na peníze. Když je Libor odvážen do internátní školy, je unesen právě díky vidině výkupného. Tuto dramatickou událost autorka umocňuje řečnickými otázkami.

*Viděl jsem ty pytle na podlaze a tu velkou kovovou bednu a říkal jsem si: K čemu to všechno? Nechystají se sem ti dva schovat mrtvolu? Určitě víš, na čí mrtvolu jsem myslel!*³⁷

Jako zázrakem se Liborovi po nějaké chvíli, když ho nechávají samotného v zamčeném sklepe, podaří utéct. Jelikož se zde snaží Libor vyburcovat k činu, používá k tomu autorka věty zvolací, které jsou často prokládány vulgárními výrazy a jsou jednoslovné, což ještě podporuje emotivnost a především dramatičnost dané situace.

³⁵ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Únos domů*. Praha: Albatros, 1998.

Ilustrace: Pavlína Řezníčková

³⁶ Tamtéž s. 5

³⁷ Tamtéž s. 17

*Chudinko! Chcípáčku! Nadával jsem sám sobě. S tím si neporadiš! Na to nemáš dost páry, bábovko podělaná! Radši zalez zpátky, než tě tu načapají, sralbotko! Záprdku! Lulane!*³⁸

Poté, co se mu podaří od svých únosců utéct, se Libor vydává na cestu, nevrací se však domů, jak by každého mohlo napadnout. Místo toho se vydává na cestu pryč, pryč co nejdál nejen od únosců, od povinností, ale také od svého strýce a tety.

*Internát byl daleko, Dlouhý s Krátkým byli daleko, strýc Michal a teta Jolana se ztráceli někde v nedohlednu. Setřásl jsem ze sebe nejen strach a napětí posledních hodin, pryč byla i unylá nálada narozeninové oslavy, vlažná radost z dárků, vzpomínka na prchavé polibky na uvítanou a na rozloučenou. Připadal jsem si volný jako ještě nikdy. Dokonce jsem si trochu pískal.*³⁹

Postupně se dostává k domku na konci trati, kde se ve zprávách doslechne, že jeho příbuzní o jeho únosu nic neví a myslí si, že z domova utekl a ještě je okradl. Redaktorka ve zprávách tuto událost oznamuje divákům, a tuto situaci ještě více dotváří řečnickými otázkami.

*Důvody Liborova útěku nejsou jasné nikomu z jeho nejbližšího okolí. Jedná se o pubertální rebelii? O demonstraci vlastní vůle? O obvyklé měření sil mezi dětmi a rodiči? Nebo se Libor dopustil vážnějšího přestupku, před jehož následky raději uprchl?*⁴⁰

Náhle se Liborovi vše ztrácí před očima a probouzí se ve stodole, kde nad ním stojí děti, které ho objevily u sebe doma. Vyptávají se ho na jeho osud, jak se k nim dostal a myslí si, že se jedná o uprchlého Gustu z dětského domova. Libor se jim tuto informaci snaží vyvrátit, ale děti jsou si natolik jisté, že nakonec souhlasí s jejich pravdou.

„Tady stojí, že jedenáctiletý Gusta...“

„Je mi dvanáct,“ řekl jsem. „A nejsem Gusta.“

„Jak chceš, Gusta,“ řekl Filip a jeho tón byl takřka slavnostní. „My na tobě vyzvídat nebudeme. Uíme držet jazyk za zuby, abys věděl. Schováme tě do seníku, tam tě nikdo nenajde.“

*„A budeme ti tajně nosit jídlo!“ připojila se Jitka s nadšením.*⁴¹

³⁸ Tamtéž s. 29

³⁹ Tamtéž s. 37

⁴⁰ Tamtéž s. 41

⁴¹ Tamtéž s. 44

Libor tedy zůstává ukrytý v seníku a může si tak v klidu utřídit myšlenky. Jeho situace se mu ale zdá čím dál tím více bezvýchodná a ještě více to potvrzují věty tazací společně s řečnickými otázkami, nad kterými Libor přemýšlí.

Především tu byla teta Jolana. Její vystoupení v televizi mě úplně odrovnalo. Ani předtím jsem si nenamlouval, že by ji můj únos přivedl na pokraj zoufalství, ale trochu strachu o svou osobu jsem přece jen očekával. Na druhé straně: Jak měla vědět, že mě Dlouhý s Krátkým unesli, když jí o tom nedali vědět? A proč to vlastně neudělali? Nestihli to? Chtěli tetu a strýc nechat pár dní v nejistotě a teprve pak, v naději na tučnější výkupné, se ozvat? A co strýc Michal? Proč nepřišel do televize s tetou? Byl uražený? Taky si myslel, že jsem zloděj? Zlobil se na mě? Budou mi vůbec věřit, až se vrátím? Jak dokážu, že jsem nic nevzal? Že jsem neutekl? ⁴²

Nakonec se Libor rozhodne zůstat. Děti mu každý den nosí z domova jídlo, když se ale Liborovi stane úraz a dostává se tak do nemocnice je náhle jeho tajný pobyt odhalen. Nechává si svojí nově nabytou identitu a rodina Panenků ho bere k sobě domů. Zde zažívá Libor něco, s čím nepočítal. Rodina se k němu chová jako k vlastnímu, což Libora velice překvapilo, a proto není divu, že se svým přiznáním kým doopravdy je nikam nespěchá. V knize je to ještě více podtrženo vnitřním monologem hrdiny, které je doplněno o řečnické otázky.

Můj vnitřní hlas se rozchechtal. Pán se nechá stříhat, bravo! Pán už patří do rodiny! A co bude s tím přiznáníčkem? Zase jsme si to rozmysleli? Kdypak hodláme kápnout božskou, co? Večer? Zítro? Až nám sundají sádku?

„Až nám sundají sádku,“ řekl jsem. Blanka se na mě zaraženě podívala. ⁴³

Nakonec svoji pravou identitu nikomu neprozradí a rodina Panenků ho přijme za svého a adoptují ho. Zde začíná pro Libora i zcela nové netušené dobrodružství, a to sblížení se s celou rodinou, ale především nové přátelství mezi ním a jeho novým bratrem Filipem. Vzniká mezi nimi pevné pouto přátelství, které ještě prohlubuje jejich společné přespání v lese.

Poté přijde pro Libora těžká rána. V nedalekém rybníce se najde mrtvé tělo malého chlapce. Libor ihned ví, že je to Gusta, za kterého se vydává i když se to z daného těla nedá zjistit. Cítí se strašně, tak jako by ho sám zabil. To on mu sebral identitu, to on nikomu nic neřekl, a také proto se rozhodne od Panenků odejít. Napíše dopis na rozloučenou a potají se vyplíží s domu. Jde po kolejkách na nejbližší stanici,

⁴² Tamtéž s. 47

⁴³ Tamtéž s. 75

odkud chce vyrazit pryč. Najednou ho ale zezadu překvapí Filip a strhne se mezi nimi hádka, která ale vyvrcholí závodem zpátky domů k Panenkům. A tak příběh končí novým jménem pro Libora a nejen novým jménem, ale především s vnitřním nalezením sebe sama a nalezení pravého a spokojeného domova.

3.5. Uzly a pomeranče ⁴⁴

Příběh se odehrává na malé vesnici v moravském Slezsku. Kniha je psána erformou a vypravěč nás tu seznamuje s hlavním hrdinou, kterým je třináctiletý Darek. V knize se objevují dvě základní roviny. Jedna popisuje chronologicky současný příběh hlavních hrdinů, který se prolíná s útržkovitými vzpomínkami Darka, většinou spojenými s jeho zesnulou maminkou.

*Matka. Vidím ji z podhledu, jsou mi čtyři. Věší prádlo. Vlasy má na temeni svázané modrou šňůrkou, a přece jí ještě padají dolů až na záda, tak jsou dlouhé.*⁴⁵

Darkovo dospívání zde není vůbec lehké. Nejen, že řeší svoje problémy – úhlavního nepřítele Huga a první lásku Hanku – ale do jeho bezstarostného života, kdy měl pokračovat ve studiu na gymnáziu, náhle zasáhla smrt matky. Vše ještě zhoršuje fakt, že otec se nervově hroutí a snaží se utopit svůj zármutek v alkoholu a navíc ještě ztrácí práci.

Darek tak nevědomky dospívá daleko rychleji než ostatní kluci v jeho věku. Stará se o hospodářství, a také má povinnost postarat se o mladší sestru, což není tak lehké, protože je „jiná“ než ostatní děti.

*Jako by nemohla normálně stát a čekat! Anebo jít ze školy sama domů! Když bylo Darkovi osm, chodil všude sám a nikdo se nad tím nepozastavoval. Jenže Ema nebyla jako on, nebyla jako vůbec nikdo, koho znal. Byla jiná a on se s tím musel smířit. Musel ji mít rád tak, jak je – říkala matka. Nikdy s ní o tom nediskutoval, ale často uvažoval, jestli mít rád se dá nařídit.*⁴⁶

Po odchodu matky se zdravotní stav sestry horší. Jen maminka totiž měla trpělivost se s dívkou každý den učit a zlepšovat jí tak další dovednosti. Toho si také všimá sociálka, která potřebuje vidět, že se otec o obě děti řádně stará. Celá vesnice však ví, že tomu tak není a otec tráví více času v hospodě než s rodinou.

Vše začíná vypadat lépe, když na jejich statek přijíždí otcův dávný kamarád z Polska, který má pro otce neodmítnutelnou práci. Budou společně chovat koně. Darka tento nápad nadchne, ihned se začíná o koně starat a přebírá skoro všechnu práci s tím

⁴⁴ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011

Ilustrace: Jiří Franta

Kniha získala ocenění Zlatá stuha 2012 a německou cenu Luchs 2012

⁴⁵ Tamtéž s. 22

⁴⁶ Tamtéž s. 8

spojenou. S koňmi však nepřicházejí pouze povinnosti, ale také zasloužená odměna v podobě ježdění. V jeho životě se tak ocitá nový cíl. I otec začíná vypadat lépe a jeho mladší sestra se do jednoho z koní přímo zamiluje a to také zlepšuje její zdravotní stav. Autorka zde vztah mezi Darkem a koňmi umocňuje vnitřními dialogy mezi nimi.

Páni, to je ale hezká holka!

Hezká, ale protivná, vysvětlil mu Darek.

Protivná? podivil se Krokant. Nepovídej! Kdyby byla protivná, tak za tebou přece nepřijde. Asi o tebe stojí.

A proto mě fackuje?

Nediv se, urazil jsi ji. Měl by ses jí omluvit.⁴⁷

Život Darka se mění i po stránce citové. Již dlouho je zamilován do starší sestry svého kamaráda a k jeho překvapení se začínají sbližovat více a dokonce spolu začínají chodit.

Znovu se k ní naklonil. Tentokrát našel oba rty a to mu dodalo tolik sebevědomí, že ji objal. Nebránila se. Naopak, ucítil v pase její ruce.⁴⁸

Tuto emotivní událost ve vnitřním životě Darka, kdy si povídá a tráví čas s Hankou, podtrhují anglické výrazy, díky kterým se snaží autorka přiblížit dospívajícím čtenářům.

***I not only miss you**, vytůkával Darek chvatně. Během dne měl dost času si zprávu připravit, takže ji teď nemusel promýšlet. Byla odpovědí na Hančinu otázku, kterou dostal ráno při rozdělení počty. **Do you miss me?**⁴⁹*

Darek je tedy v sedmém nebi. Jediné co mu ještě narušuje jeho život je přítomnost otcovi nové přítelkyně Dáši. Je na ni velice vulgární a hrubý a nesnese pocit, že by měla nahradit místo jeho maminky.

Darek zavrtěl hlavou. Tohle nebyla jeho největší starost. „Bojím se, aby sis nemyslela, že se teď u nás budeš smět roztahovat. Že budeš mít úředně schválený hrát si na maminku!“ Marta zrudla, oči jí zablýskly způsobem, který dobře znal. „Nikdy jsem se u vás nechtěla roztahovat!“ zasyčela mu vztekle do obličeje. „A na maminku jsem si nehrála ani jako malá!“⁵⁰

⁴⁷ Tamtéž s. 122

⁴⁸ Tamtéž s. 91

⁴⁹ Tamtéž s. 175

⁵⁰ Tamtéž s. 167

Ale právě Dana mu pomůže s největším problémem, a to dopravit sestru včas na kontrolu za sociálními pracovníci, aby otec neměl problém. Tento problém chtěl vyřešit sám, protože právě kvůli němu a jeho lehkovážnému činu, kdy mu utekl kůň, když se chtěl ukázat před Hankou, se otec nemohl na danou schůzku dostavit. Vše nakonec dopadá dobře a i díky Daně, která má trpělivost se s Emou učit se sestřin stav opět zlepšuje a sociální pracovníci vidí, že už nebude nutné jakkoliv zasahovat do chodu rodiny.

Vše se zdá být v pořádku. Dokonce poslední týden prázdnin otec Darka posílá na soustředění ve fotbale. Zde se ale opět dostává do křížku s Hugem. V koupelně se mezi nimi strhne rvačka. Při této příležitosti se Darek rozhodne, že už nechce bojovat, protože ho neustále střety začínají unavovat. Když toto Hugovi řekne, vysměje se mu a naopak mu ještě vpálí nepříjemnou věc. To, že až se Darek vrátí domů, už na něj žádný z koní čekat nebude, protože otcův kamarád je známý svojí pověstí a tím, že jeho firma odváží koně za nelidských podmínek na jatka do Itálie. Darek mu nevěří, ale i přes to mu tato informace neustále vrtá hlavou, proto jde na internet a začne si zjišťovat informace o firmě otcova kamaráda, který k nim koně vozí. Zjišťuje, že Hugo měl pravdu, že koně od nich neputují k novým majitelům, jak otcův kamarád sliboval, ale na jatka do Itálie. Rozhodne se, že nebude čekat na konec týdne a domů se vydává hned na vlastní pěst. Dramatičnost celé knihy zprostředkovává autorka také pomocí vulgarismů a právě ty také přibližují tuto napjatou situaci.

Darkovým tělem proběhlo zachvění.

„Ochraňuje i hajzly,“ poznamenal. „Věděl jste to?“

„Dejte si na ni majzla. Pomáhá každému, kdo se umí dobře pomodlit. A některý svině se dovedou modlit fakt brutálně!“⁵¹

Jelikož si Darek zapomněl vzít dostatek peněz na cestu, celou noc putuje krajinou až domů a k jeho nemilému překvapení jsou koně už opravdu pryč. Nechápe, jak tento ohavný čin mohl jeho otec dopustit. I přes to, že alespoň sestřina milovaného koně jim otec ponechal, nemůže tento čin a to, že otec od začátku věděl, jak to s koňmi dopadne, otci odpustit. Díky tomu však Darkovi dochází mnoho věcí, které předtím nevnímal a také díky tomu postupně dospívá. S otcem se přestává bavit, a aby svůj postoj vůči němu ještě více prohloubil, pálí na dvoře věci, které dostal od otcova

⁵¹ Tamtéž s. 194

kamaráda ke koním, od otce a dokonce společně s nimi pálí i provaz na kterém jsou uvázány uzly, které mu radila vázat maminka.

„A když zapomenu, co si musím pamatovat, a budu si pamatovat, co mám zapomenout?“

Matka vytáhla z kapsy provázek a podala mu ho: „Udělej si uzel.“

V jejím světě nebylo místo pro bloudění a pochybnosti. Kdo se matčinými zákony řídil a uměl vázat uzly, nemohl sejít z cesty.⁵²

Nic tedy už nemůže ve světě dospělých změnit a s touto skutečností už Darek zcela dospívá a veškeré jeho dětské iluze mizí.

„A je po snech,“ řekla Hanka. „Co teď?“

„Už nemáme na vybranou.“ Darek zatřepal prsty, foukl a nechal své dětské srdce odletět s větrem. Otočil se k Hance. Ještě před půl rokem se na ni nemohl dívat přímo, bál se s jejím pohledem experimentovat. Ted' byl všechn strach pryč. Sklonil se nad ní – blíž, ještě blíž: „Let's face reality.“⁵³

⁵² Tamtéž s. 7

⁵³ Tamtéž s. 229

4. Specifické prvky v díle Ivy Procházkové

Ve všech knihách Ivy Procházkové lze najít určité společné motivy, kterými se autorka řídí a které se prolínají všemi knihami. V následujících kapitolách se budu snažit popsat několik jejích základních motivů a to: motiv cesty, motiv outsiderovství, pohádkové fantazijní motivy, dítě – hlavní hrdina, motiv smrti a v poslední kapitole to budou symboly knih.

4.1. Motivy cesty

Ve většině svých děl autorka ukazuje nejčastější ze specifických prvků, a to určitý motiv cesty. Hledání nejen ztraceného domova, ale i sama sebe. Každý z hrdinů si musí vyřešit své nemalé vnitřní problémy, což se většinou odráží jak v psychice, tak i v charakteristice daného hrdiny.

*Všimneme-li si blíže pojetí cesty a cestování v realistickém a imaginačním proudu dětské literatury, vysledujeme, že ve fantazijních cestách nejde o cesty a objevy historické nebo reálné. Cestování v nich není chápáno odstředivě, jako výprava, cesta za poznáním cizí země přibližováním se ke konkrétním, realistickým lokalitám, ale jako pouť, hledání naplňované tajemstvím a dobrodružstvím v neznámém a neprobádaném prostoru a v nevyhraněných časových rovinách. Jedná se v podstatě o cesty dvě. První je vedena vně, druhá směřuje dovnitř. Vnější pohyb je vnímán jako chůze, jízda, plavba, let za někým a za něčím, vnitřně se cesta reflektuje jako hledání, pochybování, bloudění, nalézání.*⁵⁴

V každém z děl se nám obě tyto cesty projevují a snaha postihnout současné problémy dětí se autorce daří velice specifickým a nenásilným způsobem. Spolu s věkem dětí rostou i dětské problémy, na které se autorka snaží ve svých knihách upozorňovat. V knížce pro nejmenší *Eliáš a babička z vajíčka* se objevuje pouze vnitřní cesta hlavního hrdiny, kdy Eliáš zde sice rodiče má, ale jeho největší touhou je získat

⁵⁴ URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 142

babičku, což by dotvořilo jeho vnitřní identitu. Toto přání se mu v příběhu plní pomocí kouzelného vajíčka, ze kterého se mu babička vylihne.

Ve tvorbě pro čtenáře mladšího školního věku už řeší závažnější problémy než je jen získání babičky. Většinou jsou to právě problémy sirotků, a tedy především hledání vnitřního světa hrdinů a vypořádání se s tím, že jejich rodiny nejsou úplné, anebo je netvoří jejich pravý rodiče. To je například hezky zpracované v knížkách *Kam zmizela Rebarbora* a *Středa nám chutná*. V obou knihách se jedná o dívky, které jsou zcela bez rodin. V knize *Kam zmizela Rebarbora* dívka vyrůstá na stonku rebarbory a ujímá se jí Florentým, který si ji bere k sobě domů a vychovává ji jako svoji vlastní dceru. Objevuje se zde také cesta vnější, kdy Rebarbora cestuje nejprve na ostrov Paměti a poté do města, kde se snaží splnit úkol, který jí byl zadán. V knížce *Středa nám chutná* se pak jedná o dívku Cilku, která je nalezená ve vlaku a z nálezů a ztrát se dostává do dětského domova, což nám ukazuje putování vnější. V dětském domově, pak následuje cesta vnitřní, kdy se děvčátko vypořádává se svojí vlastní identitou a také tím, že jí na hlavě rostou kouzelná jablíčka.

Zcela se ukazuje téma hledání cesty především v dílech pro čtenáře středního školního věku. Jak vnitřní, tak vnější hledání cesty nalezneme například v díle *Uzly a pomeranče*, kde hlavní hrdina nejenom hledá v posledních stránkách cestu domů, tedy cestu vnější, ve snaze zabránit otci v odjezdu koní na jatka, ale především hledá cestu k sobě samému, k vyrovnaní se se ztrátou matky, se svojí první láskou a předčasným dospěním.

V románu *Únos domů* se pak objevuje podobné hledání, a to nejen cesty domů, ale právě i hledání vlastní identity. Libor je zde unesen ze svého domova, který mu ale domovem nebyl. Na začátku knihy přichází o oba rodiče a dostává se sice do velmi bohaté rodiny, co se týče peněz, ale už ne bohaté na lásku, která je podstatou šťastného domova, a proto když utíká od svých únosců, nehledá cestu zpět domů, ale cestu ke štěstí a právě to se také projevuje hledáním cesty k přátelství, které nachází v nalezení kamaráda a zážitcích ze společného dobrodružství.

S hledání cesty je často propojen i motiv domova, který je v knihách velice důležitý. Nalezení domova jako takového tedy především pocit jistoty a bezpečí je v každé knížce ukázáno jinak. Každý hrdina si svůj domov a rodinu najde, i když se nemusí jednat o klasické ztvárnění rodiny s maminkou, tatínkem a sourozenci. Například v knize *Kam zmizela Rebarbora* ke štěstí a spokojenosti Rebarboře stačí život s Florentýnem a v knize *Středa nám chutná* Cilka také nenachází svoje rodiče, ale je

spokojená ve svém dětském domově, se svými kamarády a především ředitelkou Pralinkou. V díle *Únos domů* Libor přestože má své příbuzné, kteří by měli být jeho pravou rodinou, není tomu tak, a proto se k nim nevrací. Svoji novou rodinu nachází u Panenků, kteří tvoří pravou podstatu rodiny, a to pocit lásky a bezpečí.

Důležitou roli motivu cesty hrají v knihách Ivy Procházkové především vlaky, které často zprostředkovávají cesty hlavních hrdinů.

*Snad právě proto je zvolen vlak, jehož koleje cíleně míří ze stanice do stanice, objevují se křižovatky a rozcestí, které vyjadřují uzlové okamžiky v životě člověka.*⁵⁵

Vlak se ukazuje v knihách *Středa nám chutná*, kde se objevuje hned na začátku knihy. Malé děvčátko je v něm nalezeno a odtud pak putuje dále, tím ale vlak z knihy nemizí a i na konci knihy je zde opět ukázán, když chce Cilka opustit dětský domov. V knize *Uzly a pomeranče* má vlak Darka společně se setrou dopravit za sociálními pracovníci a na konci knihy dovést Darka domů při jeho konečné cestě pro záchranu koní. V knize *Únos domů* pomáhá vlak Liborovi dostat se pryč od jeho únosců a zároveň na konci železniční trati nalézá svůj nový domov u rodiny Panenků.

⁵⁵ URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 105

4.2. Motiv outsiderovství

S motivem cesty se prolíná i další prvek, a to prvek outsiderovství. Toto téma je patrné ve většině děl Ivy Procházkové.

Ak sa pojem outsider snažíme postihnúť v jeho najširších významových polohách (z hľadiska sociologického, filozofického, psychologického, či literárneho), vynára sa nekonečná množina postáv, ktoré môžeme označiť ako outsiderov.

Slovníkové vymedzenia slova outsider sa zhodujú v tom, že ide o človeka bez vyhliadok na víťazstvo, bez nádeje na úspech. Označujeme ním toho, kto nepatrí do určitej skupiny a nie je ňou akceptovaný (hľadisko skupiny), kto cíti, že nepatrí do skupiny (hľadisko outsidera), a kto nemá šancu na úspech (spochybnenie úspechu môže vychádzať z oboch strán).

Základným znakom outsidera je odlišnosť od sociálneho okolia, inosť, ktorá sa prejavuje v rozličných podobách a svojou problematizujúcou potenciálnosťou pôsobí veľmi diferencovane vzhľadom na jej nositeľa, ako aj spoločenské okolie.⁵⁶

Outsiderovství zachycené v prózách 2. poloviny 20. století nabývá platnost určitého psychologického významu i kulturního vzorce: outsider je zbaven svého přirozeného prostředí rodiny, vytržen ze životního stereotypu a předčasně vystaven makrosociálnímu tlaku, v němž se jeho předchozí sociální zkušenosti konfrontují s negativními. Outsiderovství v literatuře druhé poloviny 20. století přerůstá ve specifický fenomén určité psychosociální krize, která je hrdinovým vývojem překonávána a sama o sobě slouží pouze jako východisko ke konstrukci literární postavy.⁵⁷

Za pomoci fantazijního ozvláštnění se s problémem outsiderovství vyrovnala Iva Procházková, a to hned v několika textech.⁵⁸

Například v knize *Hlavní výhra*, která je složena z několika příběhů se v jednom z vyprávění objevuje Marek, který se cítí být outsiderem kvůli své výšce, protože je nejmenší ze třídy. S tímto problémem mu pomáhá kůň, který mu radí, jak si zvednout své sebevědomí, a díky tomu povyrůst. Tato rada Markovi pomáhá a už se necítí být

⁵⁶ BLAŽKOVÁ, Jaroslava. Postava outsidera v literatuře pro děti a mládež. In: *Návraty k dětství v české a slovenské literatuře*. Opava: Slezská univerzita, 2008. s. 104

⁵⁷ URBANOVÁ, Svatava *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90.let XX. století*. Olomouc: Votobia, s. r. o., 2004, s. 125

⁵⁸ Tamtéž s. 130

natolik vyřazen z dětského kolektivu. Dále je zde Eliška, se kterou nikdo nekamarádí, je osamocená a připadá si zcela opuštěná. Až pomocí své nové schopnosti hýbat věcmi, a to především svojí lžičkou, se dostává do povědomí dětí, které se s ní začnou kamarádit. Díky nově nabitě sebedůvěře se Eliška začíná přátelit s Kašparem, který je outsiderem díky své vadě řeči. V přítomnosti své nové kamarádky Elišky se Kašpar začíná cítit natolik dobře, že přestává koktat a společně tak mohou objevovat radosti z kamarádství, který doposud nepoznali a podnikat neobyčejná dobrodružství, která s tím souvisí. Přestože se může zdát, že své outsiderovství překonaly díky kouzelné pomoci, není tomu tak, pocitu outsiderovství se zbavily pouze díky nově nalezené síle, kterou našly samy v sobě.

Asi nejvýraznějším prvkem outsiderovství je však v autorčiných knihách téma sirotků a neúplnosti rodin. Je to téma, o které se společnost postupně začíná hodně zajímat a stává se tak z tématu tabuizovaného velice aktuálním a u čtenářů žádaným.

Uplatněním outsiderského motivu vstupuje do literárního díla i jistá interdiskurzivita. Outsiderovské téma tu figuruje ve dvojím významu, neboť současná literatura slučuje symboličnost obrazu vydědence coby zachránce (outsiderství jako součást iniciační fáze odloučení) s odkazem na roli vydědence coby zachraňovaného (outsiderovství jako důraz na individualitu). Cítíme v ní větší soustředěnost na člověka samotného, přesun těžiště úvah o jedinci a jeho postavení ve společnosti směrem k potvrzení jedinečnosti individua.⁵⁹

V knize *Únos domů*, jak už jsem zmiňovala, je to Libor, který se po automobilové nehodě svých rodičů dostává do rodiny svých příbuzných u kterých se, ale necítí dobře, a proto se cítí být outsiderem. Když je unesen, tak se po svém strastiplném zážitku a následném útěku od únosců nevrací zpátky za svými příbuznými, ale utíká pryč a snaží se tak vymanit z pozice outsidera a vydobýt si své místo a současně vnitřně dospět.

V díle *Uzly a pomeranče* je Darek také outsiderem, díky své sestře, kvůli které se skoro všichni posmívají a především kvůli svému úhlavnímu nepříteli Hugovi se kterým svádí neustálý boj. Tento problém se mu daří překonat díky svému předčasnému dospění, kterému napomohla předčasná smrt jeho matky. Především mu ale s tímto problémem pomáhají koně, díky kterým se začne dostávat do podvědomí spolužáků a především dívky do které je zamilován.

⁵⁹ Tamtéž s. 130, 131

I když se i v jiných dílech Ivy Procházkové objevuje téma neúplnosti rodin, a to především v dílech *Kam zmizela Rebarbora* a *Středa nám chutná*, kde jsou v obou knihách hlavními představitelkami dívčí hrdinky, ani jedna z nich, Cilka i Rebarbora, se necítí být outsidersy, ba právě naopak jsou dívky v obou prózách zcela středem pozornosti. Právě Rebarbora je vybrána, aby zachránila svět před zničením, a Cilku mají rádi všichni, kteří se s ní dostanou do styku. Je to díky kouzelným schopnostem, které obě dívky mají. Rebarbora se umí stát neviditelnou a vzpomenout si na vše, co se jí kdy v životě přihodilo a Cilce rostou na hlavě lahodná jablíčka, která udělají šťastným každého z jejího okolí.

4.3. Pohádkové fantazijní motivy

Díla Ivy Procházkové jsou také prokládána řadou fantazijních prvků, které se projevují v řadě děl jako například Rebarbora, dívka, která vyrostla na stonku rebarbory, která se navíc umí udělat neviditelnou a použít svojí schopnost, zatahání se za ucho, ke vzpomnutí si na cokoli co se jí v životě přihodilo nebo Cilka, které rostou na hlavě jablka, kterými rozdává radost lidem kolem sebe.

Fantazie se projevuje také pomocí zvířat, které se často objevují jako pomocníci hlavních hrdinů. Například v knize *Hlavní výhra* pomáhá s překonáním koktavosti Markovi právě kůň, kterého vyhrál v loterii. V knize *Únos domů* dětském čtenáři zprostředkovává hlavní hrdina svůj příběh právě pomocí psa, kterému vypráví svůj životní příběh a v knize *Uzly a pomeranče* koně provázejí hrdinu celým příběhem a pomáhají mu při řešení jeho problémů. V knize *Myši patří do nebe* se stávají zvířata dokonce hlavními hrdiny samotného příběhu.

Většina hlavních hrdinů má svoje tajná přání a tužby, které se jim právě také díky fantazii daří plnit. Asi nejvíce se to projevuje v díle *Hlavní výhra*, kdy se pomocí svíčky plní hlavnímu hrdinovi přání nalézt svému otci vysněnou práci nebo kdy Eliška nemá kamarády a pomocí své kouzelné schopnosti hýbat věcmi děti zaujímá natolik, že ji přijmou mezi sebe. Velká dávka fantazie se objevuje i v díle *Eliáš a babička z vajíčka*, kdy díky kouzelnému vajíčku získává Eliáš vysněnou babičku, kterou touží už dlouho získat.

Lze tedy díla Ivy Procházkové označit za vyprávění s fantazijními prvky nebo bychom je měly spíše považovat za klasické ztvárnění moderních pohádek?

4.4. Dítě – hlavní hrdina

Ve většině knížek se nám objevují jako hlavní hrdinové samotné děti. Jsou to děti v různých věkových kategoriích, se kterými se mohou čtenáři ztotožňovat.

Klíčové postavení v tematickém plánu tohoto žánru zaujímá dětský hrdina. Má totiž zásadní význam pro pochopení ideje a smyslu literárního díla, je hlavním nositelem děje a autorova záměru. Vůči svému čtenáři vystupuje, na rozdíl od pohádkových postav, jako rovnocenný (tzn. referenční) partner: mívá shodné motivace, potřeby a zájmy, životní pocity, prožitky a zkušenosti, obdobnou mentalitu a jako typ se vyznačuje identickými, důvěrně známými vztahy k rodičům, sourozencům, prarodičům, kamarádům, spolužákům, učitelům, k živé a neživé přírodě i ke společenskému dění.⁶⁰

Autorka se právě věkem dětí v roli hlavních hrdinů snaží přiblížit čtenářům. Pro nejmenší je zde například v knížce *Eliáš a babička z vajíčka* hlavní hrdinou Eliáš, kterému je šest let. Eliáš zde sice má maminku a tatínka, ale jeho největším přáním je získat prarodiče, aby si s nimi mohl užít legraci, tak jako ostatní děti.

V knihách pro mladší školní věk jsou také většinou hlavními hrdiny děti. Jsou to například dívčí hrdinky Cilka v knize *Středa nám chutná* a Rebarbora v knize *Kam zmizela Rebarbora*. V další knize *Hlavní výhra* se prolíná více příběhů a v každém z nich se objevuje také dětský hrdina, pouze v jednom z příběhů pomáhá Markovi s jeho koktáním kůň, a tak se do popředí dostává hrdina v podobě zvířete.

Výjimkou je kniha *Myši patří do nebe*, kdy se v celé knize neobjeví jediný člověk. Je to tedy kniha čistě ze zvířecí říše, a tak i hlavní hrdinové jsou zvířata. Hlavní postavou je myška Šupito a stává se tak hlavní hrdinkou tohoto příběhu společně s lišákem Bělobřichem.

V knihách pro střední školní věk se opět stávají hlavními hrdinovy samotné děti. Čtenářům se chce autorka přiblížit i věkem hlavních hrdinů. V knize *Únos domů* je hlavním protagonistou dvanáctiletý Libor, či dvanáctiletá Kapka v knize *Čas tajných přání*, a nebo Darek v knize *Uzly a pomeranče*, kterému je třináct let.

⁶⁰ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JČU, 1992, s. 73

4.5. Motiv smrti

Už od nepaměti byla smrt, a také její opak – zrození, nedílnou součástí života lidí a dětí nevyjímaje. V dřívějších dobách si lidé nemohli vybrat, zda se těchto životních událostí budou účastnit, anebo nikoliv. Malé děti se rodily a staří lidé umírali v rodinném kruhu a byly to události, kterých se účastnila celá rodina. Jejich součástí byly také různé obřady a rituály, které nás měli na tyto události připravit a později pak psychicky vyrovnat.

V dnešní době se však tomuto tématu, a to především tématu smrti snažíme vyhýbat a děti od této smutné zkušenosti uchránit. Nejen že smrt mizí z reálného života dětí, ale zcela vymizela i z literárního umění. Téma smrti bylo dříve běžným motivem pohádek a také díky smrti si mohl čtenář uvědomit mravní řád života a smrti. Zlo zde totiž bylo po zásluze potrestáno a dobro tak vítězí. Také je nám zde smrt zprostředkována pomocí věčného koloběhu života. Takto pojaté téma ukazuje tragického hrdinu jako součást přírody a její věčné proměny.

*Zánik je jen logickým završením života, popřípadě Božího díla. Ve stále probíhajícím koloběhu přírodních dějů nemá podobu definitivního konce, ale bývá chápán jako brána dalšího života, hrdina se stává součástí vesmírného řádu.*⁶¹

Například v Karafiátových Broučcích je toto ústředním tématem, které nás provází celou knihou. Děti tak měly možnost se s oběma tématy, jak zrozením, tak následnou smrtí vnitřně vypořádat a byly připravené pak toto přijmout i v reálném životě.

V současné literatuře pro děti a mládež se toto téma však stává naprosto tabuizovaným.

*Naše civilizace od počátku 20. století vědomě buduje kult krásy a mládí. Stáří a umírání už jako by nebyly součástí našeho života. Paradoxně se ale vedle tabuizace posledních dnů člověka objevuje ve virtuální realitě také devalvace smrti a umírání, jak nám to předkládají různá média. A pro mladého člověka je obtížné najít rovnováhu mezi oběma póly, protože mu chybí autentické prožitky, propojenost věcí s emocionální sférou.*⁶²

⁶¹ *Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec 27.-29. března 2008.* Liberec: Bor, 2008, s. 46

⁶² Tamtéž s. 50, 51

Děti už nejsou konfrontováni se smrtí, a tak když se s ní ve svém životě setkají nejsou na tuto událost příliš připraveni. Někteří autoři se snaží smrt dětem v jejich životech přiblížit a vědí, že jim tak lépe pomohou pochopit, jak se vypořádat samy se sebou a s touto tragickou situací.

*Rovněž obraz smrti v umění adresovaném dítěti vede k úvahám o smyslu života a jeho realistická perspektiva se nevyhýbá ani jeho konci. Hrdinové se setkáním se smrtí uvědomují zřetelněji sebe sama, často kriticky reflektují své jednání, přehodnocují své činy, vztahy a cíle, o které v životě usilují.*⁶³

Iva Procházková se tomuto tématu věnuje především ve tvorbě pro čtenáře mladšího školního věku, tedy ve věku dětí od 6let, a dále hlavně pro čtenáře staršího školního věku, což je od 12let. Někomu věk 6let může připadat pro takto závažné téma nevhodný, ale není tomu tak.

*V dětském věku existují podle psychologů dva hlavní momenty uvědomění smrti: první souvisí s věkem tří až pěti let, kdy si dítě začíná subjektivně uvědomovat samo sebe a tedy i svou možnou negaci, druhé období je spjato s pubescencí, respektive prepubertou, tj. s obdobím mezi desátým a jedenáctým rokem, podle individuální vyspělosti, kdy již dítě vnímá smrt jako dospělí.*⁶⁴

Asi nejvíce se smrtí autorka konfrontuje čtenáře v knize *Myši patří do nebe*, kde umírá samotná hlavní hrdinka myška Šupito. Tím, ale příběh o této myšce nekončí, ale právě naopak teprve začíná. Autorka se tak snaží přiblížit dříve dětem tabuizované téma velmi nenásilným způsobem. Motivuje tak děti nad tímto velmi závažným problémem přemýšlet. Tím, že kniha smrti myšky začíná, zde autorka také řeší i otázku posmrtného života a následného vrácení se na zem. Je zde tedy kombinována forma křesťanství, kde se myška Šupito dostává do nebe jen díky tomu, že za svého smrtelného života neudělala nic špatného a prvky reinkarnace, kdy se vrací zpátky na zem v novém těle, což je základním principem indických náboženství.

I když v dalších knihách pro děti mladšího školního věku není smrt vysloveně hlavním motivem, objevuje se téma smrti i ostatních příběhů. Při čtení se totiž dětský čtenář určitě zamyslí nad tím, proč Cilka v knize *Středa nám chutná* skončí v dětském domově, anebo proč Rebarboru nevychovával její vlastní rodiče, ale Florentýn. První, co děti napadne je, že se s jejich pravými rodiči muselo něco stát.

⁶³ KUBECZOVÁ, O. *Smrt a dítě. Existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: X-Media Ostrava, 2013, s. 5

⁶⁴ Tamtéž s. 7

*Příběh dítěte má pro věkem blízkého čtenáře silnou přitažlivost, zvláště když před ním otevírá otázky související se jeho životní perspektivou. Na takovém obraze se podílí sociální prostředí, v němž se hrdina pohybuje. Určujícími postavami jsou pro dětského hrdinu lidé, kteří mu pomáhají stavět budoucnosti pevné základy, zejména rodiče a prarodiče. Dětský vnímatel svou představu šťastného dětství přirozeně spojuje s úplnou rodinou. Existenciální otázky pro něj začínají být citlivé ve chvíli, kdy některá z jeho jistot selhává.*⁶⁵

S tématem smrti se tak opět setkáváme v knihách i pro čtenáře středního školního věku, kde se již tento problém naplno projeví. Hlavní hrdina je zde přímo konfrontován se smrtí a musí se s ní vnitřně vypořádat. Je to například v knize *Únos domů*, kde se Libor musí smířit s tragickou smrtí obou svých rodičů. Což pro chlapce jeho věku není zcela lehký úkol. Rodiče pro něj byli vším a on nemá kam se se svými problémy uchýlit. Dostává se do rodiny svého strýce, kde to pro něj není ale vůbec snadné, a tak není divu, že po únosu ze svého domova se po svém následném útěku „domů“ nevrací a raději hledá jiné východisko. Smrt se objevuje v knize znovu i ke konci příběhu, kdy v nedalekém rybníku naleznout mrtvolu chlapce za kterého se Libor vydává.

I v knize *Uzly a pomeranče* se musí hlavní hrdina vypořádat se smrtí v rodině. Umírá jeho matka, která mu byla velkou oporou. Díky této velké ztrátě musí přebírat daleko větších povinností, než je na jeho věk běžné a místo podpory ze strany otce se mladý Darek sám stává otcem, předčasně tak musí dospět a postarat se o svojí lehce retardovanou sestru.

Myslím, že v obou dílech je téma smrti pojato velmi precizně. Věřím, že těm čtenářům, kterých se téma smrti takto blízké osoby týká, mohou tyto knihy v určitých otázkách pomoci. Vidí, že nejsou jediní, komu někdo blízký zemřel a určitě to může pomoci i těm, kterých se tato smutná událost v rodině ještě nedotkla. Pomůže jim vcítit se do role ať už Libora a nebo Darka a snad i pomůže tuto tragédii alespoň z části překonat.

⁶⁵ Tamtéž s. 134, 135

4.6. Symboly knih

Dalšími specifickými prvky v knihách Ivy Procházkové jsou určité symboly, které se objevují v různých podobách, ať už jako určitá věc nebo třeba jen jako pouhá myšlenka. Na tyto symboly jsou děti hodně upjaté a vztahují k nim všechny svoje naděje a tužby.

Pokud jde o symbol, musíme vždy vzít na vědomí dvě roviny: ve vnějším se může projevovat cosi vnitřního, ve viditelném cosi neviditelného, v tělesném duchovní aspekt, ve zvláštním obecné. Při interpretaci pátráme vždy po neviditelné realitě, která je za viditelnou realitou, a hledáme mezi nimi spojení. Symbol se vždy vyznačuje přebytkem významů, přičemž tuto významovou bohatost nemůžeme nikdy zcela vyčerpat.

Symbol a to, co ho reprezentuje, spolu tedy nějak vnitřně souvisí, nelze je od sebe oddělit. Právě tím se symbol liší od znaku. Znaky jsou stanoveny na základě úmluvy, jsou určeny prohlášením, nemají přebytek významů, ovšem také něco zastupují.⁶⁶

Výskyt symbolů může člověk vidět kdekoli.

Symboly zakoušíme ve snech, ve fantaziích, v básnických obrazech, pohádkách, mýtech, znázorněné v umění atd. symboly mohou vznikat a zobrazovat se zcela spontánně.⁶⁷

Symboly jsou ohniska lidského vývoje. Ve zhuštěné formě jsou v nich obsaženy existenciální otázky, dotýkáme se v nich vývojových témat a také témat zábran, která s nimi vždy souvisejí. Je to zřejmé, když uvážíme, že symboly zobrazují komplexy. Jung o komplexech říká, že rozvíjejí jedinečnou fantazijní činnost. Ve spánku se fantazie vyjevuje jako sen, avšak i v bdělém stavu sníme dál pod prahem vědomí „na základě potlačených či jinak nevědomých komplexů“.⁶⁸

K. G. Jung mluví o symbolech jako o aspektech komplexů. Toto využila autorka především v knize *Hlavní výhra*, která je celá postavená na komplexech hlavních hrdinů, kteří se s nimi snaží určitou formou vyrovnat. Například díky výhernímu losu vyhraje Marek koně, který mu pomůže s koktáním a odstraní tak jeho komplex a pocit méněcennosti.

⁶⁶ KOSTOVÁ, Verena. *Dynamika symbolů: základy jungovské psychoterapie*. Praha: Portál, s.r.o., 2000, s. 23

⁶⁷ Tamtéž s. 24

⁶⁸ Tamtéž s. 43

V noci se Markovi o bílém koni zdálo. Přišel po schodech nahoru, sehnul hlavu, aby se neuhodil o rám dveří, a vstoupil do Markova pokoje.

„Jsem tvůj kůň! Proč mě má krmit tvůj brácha?“ zeptal se rozzlobeně. Markovi se zatajil dech a strčil hlavu až po bradu pod peřinu.

„Je starší a větší, líp to zvládne. Maminka se bojí, že máš zlou povahu,“ zašeptal omluvně a s hrůzou viděl, jak koňské oči ve tmě blýskají hněvem.

„S mojí povahou si starosti nedělej!“ odfrkl bělouš a hrábl kopytem s takovou prudkostí, až malý vlněný kobereček odsvištěl po navoskované podlaze k oknu. „Radši se podívej na sebe!“

Marek se na sebe podíval. Krčil se pod přikrývkou a přikrývka se chvěla jeho strachem.

„Jsi posera,“ řekl kůň opovržlivě. „Vsadím se, že bys na mě nevylezl ani za tisícovku!“ „Můžu za to, že nejsem větší?“

„Ovšem! Proč myslíš, že já jsem tak veliký?“ zeptal se kůň a slastně vypjal šiji, až se mu konečky uší dotkly stropu.

Marek pokrčil rameny. Nevěděl.

„Protože se mi chce!“ zasmál se kůň.⁶⁹

V knize *Uzly a pomeranče* jsou to například koně, kteří pomáhají Darkovi překonat pocity komplexu méněcennosti a zároveň symbolizují svobodu a volnost.

Většinou se však jedná o symboly zcela abstraktní jako například dar hýbání s věcmi pro Elišku, který jí pomáhá hledat si kamarády.

„Co to by... bylo?“ koktla Dita.

„Pominutá lžička,“ vydechla Kateřina, rovněž s vyvalenýma očima. Eliška vstala zvedla lžičku ze země a znovu ji položila na lavici.

„Na tom nic není,“ řekla s úsměvem. „Ukážu vám to ještě jednou.“

Za chvíli byla kolem její lavice shromážděná celá třída. Všichni s napětím sledovali cestující lžičku a pokaždé vyjekli úžasem, když spadla na zem. O příští přestávce musela Eliška produkci opakovat.⁷⁰

Štěstím pro Rebarboru je touha přesvědčit lidi, aby se radovali z maličkostí, což se jí daří, díky její schopnosti, kterou naučí i všechny ostatní, a to vzpomenout si na krásné okamžiky díky zatahání se za uši.

⁶⁹ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Hlavní výhra*. Praha: ARSCI, 1996, s. 32, 33

⁷⁰ Tamtéž s. 18

*Na rozdíl od jiných epidemií totiž nevzbuzovalo tahání za uši strach a paniku, ale čiročirou radost. Kdo se tahal za uši, neválčil, nehádal se, nekradl a nepodváděl. Kdekoli se dva lidé sešli, chytili se za uši, a místo aby si vyměňovali nudné, věčně stejné a někdy dokonce neupřímné zdvořilosti jako dřív, volali na sebe ty nejroztodivnější věci, které je právě napadly a o které se potřebovali s někým podělit.*⁷¹

A pro Cilku je symbolem štěstí a spokojenosti, když jí na hlavě vyrostou chutná jablíčka, která činí šťastnými ty, kteří jablíčko ochutnají.

Pralinka si všimla, že čím je Cilka šťastnější, tím bohatší je úroda jablek z její hlavy. Ovoce bylo křehké, šťavnaté a stoupala po něm nálada.

*Každé dítě, které mělo to štěstí Cilčino jablko ochutnat, se výrazně rozveselilo a v jeho chování nastal prudký obrat k lepšímu. Sama Pralinka, když se poprvé zakousla do žlutočerveného jablíčka, ucítila tak silný příliv radost a životní energie, že šla a seřadila knihy v knihovně podle velikosti, což se už několik let chystala udělat.*⁷²

Jako zcela abstraktní symbol se objevuje zelená barva, která je symbolem pocitu bezpečí v knize *Karolína*, díky které si hlavní hrdinka připadá silná a bez ní si svůj život neumí představit.

*Od raného dětství miluju zelenou. Dodává mi sílu. Odvahu k činu. Pokud nemám něco zeleného na sobě, vím, že můžu očekávat smůlu a neúspěch, ne-li horší věci. Tenkrát, když jsem spadla z věže ranovského kostela, měla jsem modré džínsy a žluté tričko. Proto jsem si zlomila bérce a klíční kost. V kapse mi šťastným nedopatřením uvízl zelený lístek od kina, zmuchlaný a vybledlý práním. Proto jsem se nezabila. To jen tak na okraj.*⁷³

Dalším prvkem, díky kterému se daří dětskému čtenáři lépe proniknout do podstaty knih, jsou ilustrace. Nejen že čtenáře zaujmou již na obálkách knih, ale také dětského recipienta provázejí společně s celým příběhem hlavních hrdinů.

*Dnešní dítě má zkušenost s vyjadřováním svých pocitů skrze své výtvarné možnosti a dávno objevilo symboliku a jeho výrazový potenciál. Zdá se, že řeč obrazů je prapůvodním a nejranějším lidským jazykem. Stejně tak při setkání dítěte s expresivní ilustrací se lavinově nabalují možné významy a interpretační modely, které činí knihu či text individuálně přitažlivý.*⁷⁴

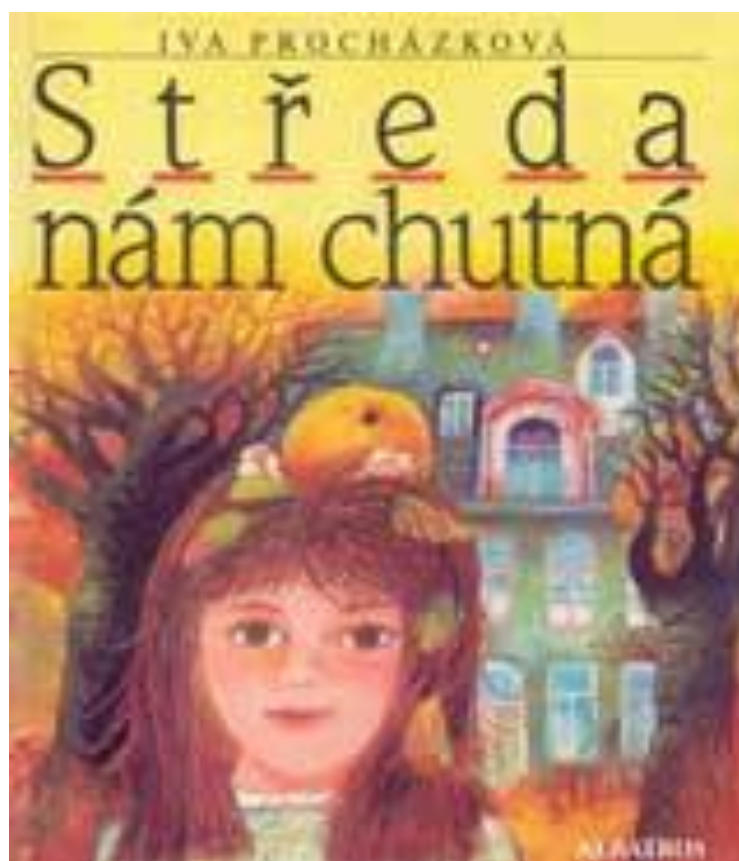
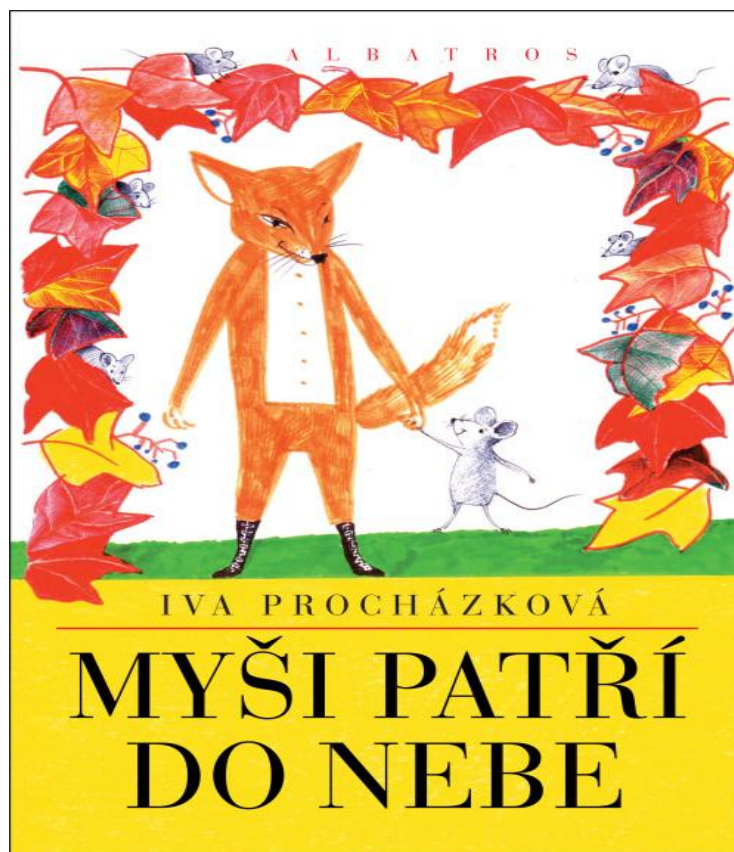
⁷¹ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kam zmizela Rebarbora*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 116, 117

⁷² PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Středa nám chutná*. Praha: Albatros, 1994, s.20

⁷³ Karolína, stručný životopis šestnáctileté. [online]. [cit. 2014-04-22]. Dostupné z: <http://ivaprochazkova.com/karolina-strucny-zivotopis/>

⁷⁴ *Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec 30.-31. října 2012*. Liberec: Bor, 2013, s. 95

Nejvíce je to vidět na knihách pro čtenáře mladšího školního věku, kdy jsou knihy ilustrovány především teple laděnými barvami jako je žlutá, oranžová a červená, které v čtenáři evokují pocity štěstí a radosti a studené barvy zde zcela ustupují do pozadí. Například v knize *Myši patří do nebe* kde hlavním motivem je smrt kniha na první pohled v čtenáři neevokuje nic smutného nebo tragického. Ani v knize *Středa nám chutná*, která se zabývá tématem sirotek a prostředí dětských domovů se na obálce neobjevuje nic, co by tomu nasvědčovalo.

5. Závěr

Iva Procházková se stala velice všestrannou spisovatelkou. Nejen že píše knihy pro dospělé a pro děti a mládež, ale věnuje se také tvorbě divadelní a filmové. Do povědomí se tak dostala velké škále nejen čtenářů, ale také diváků. Její všestrannost se také projevila díky jejím zkušenostem ze zahraničí. Přestože dnes je již řazena do literatury české, dříve byla autorkou exilovou, a tak se také v jejích dílech projevují prvky ze zemí, ve kterých kdysi působila. Nejvýznamnější pro ní bylo Německo, kde se její autorský talent mohl naplno rozvinout. I přes to, že již v Německu nežije, stále jsou její díla do němčiny překládána a jsou v německy mluvících zemích ve velké oblibě.

*Mimořádný zájem byl na lipském veletrhu v Německu o autorku dětských knih Ivu Procházkovou, jejíž knihy pravidelně vycházejí v německých překladech. Spisovatelka je v Německu známá, protože loni získala jednu z nejprestižnějších německých cen, Cenu Friedricha Gerstäckera za literaturu pro mládež 2007 za knížku Tanec trosečníků.*⁷⁵

Nejvíce se však tato autorka věnuje tvorbě pro děti a mládež. Její tvorba je v dnešní literatuře velice ojedinělá, a právě proto i natolik mezi čtenáři žádaná. Autorka se věnuje jak literatuře dívčí, tak literatuře s dětským hrdinou nebo detektivním příběhům. Nejen, že se nevyhýbá knihám s jakýmkoliv žánrem, ale svojí tvorbu píše velice specifickým způsobem a společně s čtenáři rostou i témata, kterým se Iva Procházková věnuje. Jsou to témata věnující se aktuální tématům, tedy taková, s kterými se může mladý čtenář ztotožnit.

Příběhy s dětským hrdinou ve světovém kontextu od třicátých let dvacátého století často přejímaly závažná společenská, později tabuizovaná témata (zrání hrdiny ve společenských a politických vztazích doby, proměny hodnotové orientace, falešné hrdinství, osamocenosť, problémy dospívání, rozvodu a neúplných rodin, otevřené vztahy, erotika, rasové a ekologické problémy, život s handicapem) a vypravěčské postupy literatury pro dospělé (využívání ich-formy, vnitřního monologu, experimentu). Mnohá taková díla tvoří světový kánon literatury pro děti a mládež a vracejí se k nim

⁷⁵ ZÁBRODSKÁ, Stanislava. Iva Procházková a její knihy slaví úspěch v Německu. [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/ceny/ceny-ve-svt/4360-iva-prochazkova-oceneni-v-nemecku>

*další generace (například u nás známá tvorba E. Kästnera). Do proudu těchto prozaických experimentů lze zařadit i další román Ivy Procházkové Soví zpěv.*⁷⁶

S věkem čtenářů rostou i témata děl, s kterými se snaží autorka dětského čtenáře nadchnout. Nenásilným způsobem se tak snaží autorka dětem přiblížit problémy, které se jich v dnešní době mohou neodmyslitelně týkat. Snaží se tak dětem přiblížit témata jako je například outsiderovství, neúplnost rodin či život zcela poznamenaný ztrátou někoho blízkého. Vždy se snaží hlavní hrdiny tímto problémem provést tak, aby si z toho dětský čtenář vzal určité ponaučení či zkušenost do života, a i když se věnuje takto závažným problémům, její cíl pomoci mladému čtenáři k pochopení těchto závažných témat se jí daří velice bravurním způsobem.

V knihách pro nejmenší čtenáře se neobjevují zas až tak závažná témata. Pouze malý Eliáš řeší to, že se mu rodiče dostatečně nevěnují, a proto si přeje babičku, se kterou by si užil tolik legrace, tak jako jeho kamarádi. Problém zde tedy není nikterak závažný, i když v současné době a vytiženosti dospělých, teda rodičů, hodně aktuální.

V tvorbě pro děti mladšího věku už Iva Procházková volí poněkud závažnější témata, která se snaží přiblížit dětskému čtenáři. Především se jedná o témata sociální a to především sirotků, kteří se objevují hned ve dvou dílech, a to *Středa nám chutná* a *Kam zmizela Rebarbora*. V obou dílech nastiňuje autorka toto téma velice lehkým a nenásilným způsobem a jinak tomu není i v jejím dalším díle *Myši patří do nebe*, kde autorka řeší dokonce otázku smrti.

V neposlední řadě se i v tvorbě pro střední školní věk témata, kterým se Iva Procházková věnuje, stupňují. Zde už zcela působí na pubescentního čtenáře, který je zde konfrontován s velice závažnými tématy už ne tak hladce, jako tomu bylo u mladších dětí. I zde řeší především otázku týkající se neúplnosti rodin a tedy smíření se hlavními protagonistů se smrtí v rodině, jak je tomu například v knihách *Únos domů* a *Uzly a pomeranče*.

Dále tvoří také knihy pro čtenáře staršího školního věku jako je například *Karolína*, *Soví zpěv*, *Nazí* atd. Další knihy z její tvorby jsou určeny i pro dospělé čtenáře například *Tanec trosečníků*, *Otcové a bastardi* a jiné. Po zadu nezůstává ani její tvorba pro divadla mezi její hry patří *Venušin vrch*, *Kde zůstal tvůj klobouk* a další. I v těchto dílech se autorka věnuje závažným společenským problémům. Opomenuta nesmí zůstat ani její tvorba pro film. Jedním z nejznámějších filmů se stal *Únos domů*, který byl

⁷⁶ ČEŇKOVÁ, Jana. Nad knihami Ivy Procházkové. [online]. [cit. 2014-04-22]. Dostupné z: <http://ivaprochazkova.com/jana-cenkova%E2%80%9393nad-knihami/>

zfilmován podle stejnojmenné knižní předlohy. Filmům se autorka věnuje i v současnosti kromě dětské tvorby asi nejvíce mezi poslední patří *Doktor pro zvláštní případy*, *Eliáš a babička z vajíčka* nebo *Záblesky chladné neděle*.

I přesto že se témata v jejích dílech v různých věkových kategoriích dětí liší, snaží se vždy vžít do role dětského čtenáře.

*Z literárně-kritické perspektivy většinu jejích děl charakterizuje promyšlenost děje, expresivita, půvab jazyka a propojování prvků realistického popisu a odkazů k nadpřirozenu. Fabulační schopnosti a znalost dětského světa, trvalá potřeba provokovat čtenáře k otázkám bezmála – či zcela – existenciálního charakteru a jazykový cit tvoří základní stavební kameny próz Ivy Procházkové. Vklad osobní angažovanosti a snaha cizelovat texty po stránce formální i obsahové pak její díla včleňuje k tomu nejlepšímu, co aktuálně existuje ve zdejším dětském písemnictví.*⁷⁷

Za svá díla je autorka oceňována mnoha cenami jak českými, tak německými, které zaručí čtenáři silný a jedinečný prožitek z jejích děl, ať už se jedná o knihy pro děti, či pro dospělé.

⁷⁷ Procházková, Iva. [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <https://neva.ned.univie.ac.at/node/171740>

Použitá literatura

Prameny

- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Středa nám chutná*. Praha: Albatros, 1994.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Hlavní výhra*. Praha: Ars-ci, 1996.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Únos domů*. Praha: Albatros, 1998.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Amulet, 2003.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kam zmizela Rebarbora*. Praha: Mladá fronta, 2004.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe...ale jenom na skok*. Praha: Albatros, 2006.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011.

Odborná literatura

- ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové*. Praha: Portál, 2006.
- CHALOUPKA, Otakar., NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II*. Praha: Albatros, 1976.
- CHALOUPKA, Otakar., VORÁČEK, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984.
- HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež*. Praha: Tauris, 2003.
- KASTOVÁ, Verena. *Dynamika symbolů: základy jungovské psychoterapie*. Praha: Portál, s.r.o., 2000.
- KUBEZSOVÁ, Olga. *Smrt a dítě. Existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: X-Media Ostrava, 2013.
- OBEČ SPISOVATELŮ. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí*. Praha: Obec spisovatelů, 2009.
- ŠUBRTOVÁ, Milena. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: PF JU, 1992.
- URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999.
- URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, s. r. o., 2004.

Periodika

BLAŽKOVÁ, Jaroslava. Postava outsidera v literatuře pro děti a mládež. In: *Návraty k dětství v české a slovenské literatuře*. Opava: Slezská univerzita, 2008.

Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec 27.-29. března 2008. Liberec: Bor, 2008.

Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec 30.-31. října 2012. Liberec: Bor, 2013.

TOMAN, Jaroslav. Zlaté stuhy za rok 2006. In: *Ladění*, 2007, č. 2, s. 33-35.

Elektronické dokumenty

ČENKOVÁ, Jana. *Nad knihami Ivy Procházkové*. [online]. [cit. 2014-04-22]. Dostupné z: <http://ivaprochazkova.com/jana-cenkova%E2%80%93nad-knihami/>

Karolína, stručný životopis šestnáctileté. [online]. [cit. 2014-04-22]. Dostupné z:

<http://ivaprochazkova.com/karolina-strucny-zivotopis/>

<http://ivaprochazkova.com/>

PROCHÁZKOVÁ, Iva. [online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z:

<https://neva.ned.univie.ac.at/node/171740>

ZÁBRODSKÁ, Stanislava. *Iva Procházková a její knihy slaví úspěch v Německu*.

[online]. [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/ceny/ceny-ve-svt/4360-iva-prochazkova-oceneni-v-nemecku>